

19. Kossuth Lajos 1848/49-ben III. (Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén I.) KLÖM XIII. 1848. szeptember-december. S.a.r.: Barta István. Bp. 1952. 557-558.o.
Kossuth Lajos 1848/49-ben. IV. (Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén II.) KLÖM XIV. 1849. január 1-április 14. S.a.r.: Barta István. Bp. 1953. 705-707.o., 832-833.o.
20. KLÖM XIII. 445.o.
Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben. Bp. é.n., I.k. 355-359.o.
Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. Genf, 1865. II.k. 32-38.o.
A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848-49-ben. S.a.r.: Andics Erzsébet. Bp. 1952. II.k. 115-119.o.
Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848-49- ből. S.a.r.: Scheffeer János. Bp. 1928. 57.o.
Andics 1949. 58-64.o.
21. KLÖM XIII. 198.o. 350.o., 565.o.
KLÖM XIV. 641.o., 757-758.o.
Kossuth Lajos 1848-49-ben V: (Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai) KLÖM XV. 1849. április 15-augusztus 15.
S.a.r.: Barta István. Bp. 1955. 26.o., 183.o., 318.o., 507.o., 511-512.o.
22. KLÖM XV. 371.o., 520.o., 602-606.o., 724.o., 846.o.
23. KLÖM XII. 804.o.
KLÖM XIII. 815-816.o.
KLÖM XIV. 644.o.
KLÖM XV. 341-342.o., 602-606.o.
24. KLÖM XIII. 209.o. 838.o. 856.o. 890.o.
KLÖM XIV. 91.o. 217.o. 354.o. 368-370.o. 439.o. 450.o. 458-459.o. 646.o. 735.o. 766.o. 832.o. 859.o.
KLÖM XV. 39.o. 53.o. 171.o. 199.o. 336.o.
25. Kossuth Lajos iratai 10.k. S.a.r. Kossuth Ferenc. Bp. 1894. 386-390.o.
Kossuth 1900. 342.o.

Marjanucz László

Kossuth emigrációs alkotmánytervei

Kossuth gondolkodásában a szabadságharc tanulságai fordulópontot jelentettek. Immár a maga fontosságában látta a nemzetiségi kérdést, melyet korábbi elvi liberalizmusa a magyarrá és ezzel szabaddá tett polgári javak és közigazgatás segítségével megoldható problémának tartott.

Most – 1851-ben – a magyar államiság és nemzet jövőjét új alapokra kívánta helyezni. Ennek az új gondolatkörnek két fontos eleme volt. Egyrészt meg kellett fogalmazni, hogy a Habsburgokkal végleg szakító magyar államon belül miképp garantálható a magyarság biztonsága? Másrészt – ezzel összefüggésben – újra kellett gondolni a Duna-medence államközi kapcsolatait. Kossuth erre vonatkozó elképzelései 1851-1862 között folyamatos változáson mentek keresztül, míg eljutottak a végső megfogalmazás állapotába. Gondolati

indítékai között szerepeltek történelmi tanulságok, illetve Kossuthnak a szabadsággal kapcsolatos illúziói. Az 1851-es helyzet vaskos realitása az volt, hogy a szabadságharc újraindításához hiányoztak a belső társadalmi és a kedvező diplomáciai feltételek. Ezzel szemben a törökországi emigráció – élén Kossuth-tal – egyetlen feladatukat a szabadságharc újraindításában és a végső győzelem kivívásában látták. Már rögtön a világosi katasztrófa után tárgyalásokat kezdett Kossuth a szintén Törökországba menekült havasalföldi román vezetőkkel és a szerb kormány miniszterével, Ilja Garasaninnal, egy szerb-román-magyar konföderációról, mely a szultán védnöksége alatt jönne létre.

Kossuth bízott abban, hogy Törökország megnyerhető egy oroszellenes háború számára. Azonban a szabadságszeretletben összeolvadt egységes Magyarország kossuthi képe nem harmonizált a Bălcescu nemzeti programját valló román elképzelésekkel. Ez utóbbi ugyanis ragaszkodott a románok nemzeti egységéhez, melynek különböző fokozatai a gondolat és érzés közösségétől Havasalföld, Moldva, Besszarábia, Bukovina, Erdély és a Bánát egységes politikai szervezetéig valamennyi román egy államban való egyesüléséig terjednek.

Kossuth, bár belátta, hogy a magyarság biztonságát nem lehet megoldani pusztán az állampolgári egyenlőség talaján, nehezen mondott le a magyar integritás évszázados sértetlenségéről. Az autonómia nemzetiségekkel történő megosztására annál is inkább kevésbé hajlott, mert Bălcescu egységkoncepciója sértette az ország föderatív átalakításának kísérletét is.

Az emigráció párizsi szárnya Teleki László vezetésével hamarabb szót értett a románokkal, mivel ő már '49-ben kijelentette: hogy nemcsak Ausztria halott, hanem Szent István országa is. Számára Magyarország csak egy módon volt megmenthető: ha a horvátok mellett a szerbek és a románok is politikai-területi öngazgatást nyernek, ezzel az egységes magyar királyságot a benne élő nemzetek szövetséges állama váltaná fel. Így nemcsak a nemzetiségek éreznék úgy, hogy a magyarok történelmi igazságot szolgáltattak nekik, hanem a környező országok számára is hitelessé válna egy Magyarországgal kötendő szövetség.

Jóllehet Kossuth egyetértett az alapgondolattal, hogy ti. a honi nemzetiségek kibékítésén keresztül nyerjük meg szövetségesül a szomszédos országokat, de nem azonosult Telekinek a cél érdekében tett engedményeivel. Teleki gyakorlatilag lemondott a magyar hegemoniáról, s a dunai népközösség leendő államszervezete javára feladta Magyarország területi integritását. Az ún. határkérdést nem tartotta fontosnak, sőt az Erdéllyel kimondott úniót is újratárgyalhatónak minősítette az érintett népcsoportok akaratának figyelembevételével.

Ezzel szemben Kossuth világosan megkülönböztetett két dolgot: (1) Magyarország minden fenntartás nélkül támogat egy, a Duna menti független államokból szerveződő konföderációt osztrák-orosz-ellenes éllel. (2) Ennek a szövetségnek azonban nem lehet feltétele az, hogy kedvéért Magyarország feláldozza állami egységét.

Telekinek tehát a nemzetiségi kérdésben vallott meggyőződése, mely a maga radikális liberalizmusával annyira ment a nemzetiségek önállósítása területén, hogy az gyakorlatilag a régi Magyarország végét jelentette, éket vert az emigránsok közé. A többség Kossuthot követte, akinek Magyarország belső átalakítási tervei nem sértették annyira a függetlenségi tradíciókat.

Kossuth magatartásának megértéséhez tudnunk kell, hogy a vereség pillanataiban nyújtott magyar engedményekre olyan román válasz érkezett, mely az ország egysége helyett tartományi államot kívánt mint eszközt minden nemzetiség konföderációjának eléréséhez. Radu Golescu szerint a szabadság értékét csak a nemzetek olyan szövetsége őrizheti meg, melynek keretén belül, igaz föderatív formák között, de az egész nemzetet egyesítő román

állam jön létre. Elég világosan fogalmazott 1849 telén a nemzetiség és a szabadság viszonyáról is: ameddig egy nép nem szervezi magát nemzetté, nem tud a szabadsággal mit kezdeni. A szabadságot ugyanis, ha az elvész, vissza lehet szerezni, a nemzetiséget nem.

Ezek a megnyilatkozások nem szolgáltattak különleges okot arra, hogy Kossuth már '49-ben letérjen a területi integritás álláspontjáról. Tudnunk kell azt is, hogy Bálcescu debreceni tárgyalásain Kossuth már fölvetette az államok konföderációját az etnikai határok figyelembevételével, de Bálcescu tagadta, hogy a román nemzeti mozgalom célja egy, a dák határokig terjedő állam létesítése lenne.

Annak tudatában, hogy a magyar kormány által biztosított polgári rend az erdélyi románság számára nem azonnal kamatoztatható civilizációs előny – hisz szolgálkából nem lesznek egyszerűen urak – kijelentette, hogy ezért az ő nemzetiségük valódi biztosítéka nagy Románia szabadságában van. Csakhogy akkor Bálcescu Nagy-Románián – taktikai okokból – még a két fejedelemség egyesítését értette. Viszont Ion Ghicának 1850 decemberében újfent megerősítette: hogy a valódi cél a régi dáciai királyság helyreállítása.

Tehát jócskán akadtak félreértelmezhető kijelentések mindkét fél oldalán, melyeket Kossuth 1851-től elképzeléseinek konkrétabb formába öntése által igyekezett tisztázni. Erre kényszerítette a nagyhatalmak hódításösztöne, mellyel szemben a kelet-európai államok szövetsége történelmi szükségszerűségként jelent meg olyan népek egyesüléseként, melyek külön-külön képtelenek az idézett veszély elhárítására. Egy ilyen államközösség nemcsak Ausztriával szemben lehetne hathatós eszköz, hanem egyfajta védbástyául szolgálna az európai civilizációval szembenálló Oroszország ellen. E kettős funkció párhuzamosan valósulna meg a résztvevő államok egyenjogúságának garantálásával, azzal, hogy pl. a kisebb szláv népek szövetségi védelmében részesülnek az orosz pánszlávizmus ellen, az etnikailag izolált magyarság és románság pedig a szlávokkal szemben.

Eredetileg az Adriától a Keleti-tengerig terjedő hatalmas földrajzi terület egybefogásáról volt szó, románok, délszlávok, magyarok, csehek és lengyelek közreműködésével. Politikai centruma ennek a hatalmas államegyüttesnek a történelmi határait megőrző Magyarország lett volna. Mindegyik konföderált állam belső ügyeiben teljesen független, a szövetség a csatlakozott államok függetlenségének és nemzeti önállóságának a megőrzésére szolgál csak. Egyetértéssel intézendő ügyek közé sorolta Kossuth a külső veszély katonai elhárítását, közös vámterület, ill. a külképviseletet. Ezekben a kérdésekben eljáró legfelsőbb instancia a szövetségi tanács, mely a tagországok választott meghatalmazottaiból áll, és évi rotációs rendszerben állít elnököket a közös ügyek élére.

Organikusan csak ez után következhetett a nemzetközi együttműködés már kidolgozott szabályaira támaszkodó belső átalakítási terv. Politikailag többek között azért vált szükségessé, mert Mazzini, a londoni székhelyű Európai Demokrata Központi Bizottság elnöke megkérte Kossuthot, hogy fejtse ki, miképp tervezi rendezni a magyar nép és a vele együttélő kis népek viszonyát.

Kossuth már 1850-ben érdeklődést mutatott a szabad állami és nemzeti létet megóvó föderáció iránt, mely természeténél fogva nem magyar, hanem ugyanannyira szerb vagy román gondolat. Nála a föderáció ekkor még azonos a nemzetiségek általános testvériesülése révén megteremthető biztonság eszméjével. Ez a testvériesülés szabadság elvű, s főként a szláv népcsoportnak nyújt védelmet az orosz indíttatású pánszlávizmussal szemben, mely a magyarországi szlávokat orosz eggyeddé fokozná le. „Mindnyájan oroszokká, s mert oroszokká, egyúttal rabszolgákká is lennének.” – állította Kossuth. Ugyan ő e testvériesülésben látta a föderációt megteremteni, s ha mindenütt győz a szabadság és nemzetiség egymásra utaltságát

kifejező gondolat, akkor Közép-Európa kisebb államai nem maradnak a nagyhatalmak játékszerei, hanem maguk válnak nagyhatalommá.

Mit nem jelentett a testvériesülés? Nem jelentette az ország, nyelvek és etnikumok szerinti felosztását, mert akkor lehetetlenné válna a szabadságigények állami szintű biztosítása. Kossuth tehát annak a véleményének adott hangot, hogy a Magyarország és szomszédai közötti konföderáció szükségéből még nem következik Magyarország nemzetiségi alapon történő belső föderalizálásának kényszere. Kétségtelen, minden nemzetiségnek lehetnek igényei az állammal szemben, de a nemzetiség csak egy, nem pedig egyedüli faktora „a státus organizmusának”. Olyan ez, mint a vallás: jogot, egyenlőséget igényelhet magának, de azt nem, hogy a státus csak vallási alapon legyen organizálva.

Ebben igaza volt Kossuthnak, csak sajnos 1848/49-ben az országnak egymást gyilkoló lakói nem vallási vagy rendi különállásuk védelmében fogtak fegyvert, hanem az állam etnikai szempontok szerinti berendezéséért.

Kossuth abból indult ki, hogy területi autonómiák helyett olyan államszerkezetet kell kialakítani, melyben saját ügyeiről az ember a legteljesebb szabadság állapotában dönthet az egyéntől fel a megyéig. A községek és megyék önkormányzati szabadságából ugyanis önként következik, hogy minden helyi ügyben (nyelvhasználat, iskola, vallás, közigazgatás) a többség dönt. Nem elég a népfelség elvét kijelenteni, az egyéni jogokat biztosítani, ha a központi hatalommal a kormány rendelkezik, a népfelség egyedüli szerve pedig az országgyűlés. Utóbbiak csak „az államot összesen érdeklő tárgyakban képezhetik a népfelség orgánumát”, mert az egyéni jogok körében a családi, községi és megyei ügyekre nézve léteznek a népfelség egyéb szervei is, melyeket összefoglalva önkormányzatnak nevezünk.

Tekintettel a nemzetiségek sokszoros vegyülésére Magyarországon, azok jogainak biztosítását olyformán vélte elérendőnek Kossuth, ahogy a különböző vallásfelekezetekhez tartozóknak egyházi szabadsága biztosítva van. Területi különválás nélkül megengedi a testületi szervezkedést külön főnök – a románoknál pl. a hoszpodár – vezetése alatt a nemzetiségi nyelv iskolai, vallási érdekeik gondozása céljából.

Az önkormányzati szellem konkrét megjelenési formája tehát az egyének szabad társulása, egyesülése, speciális társas érdekeik védelmére. Egy külön érdekek társadalmi előmozdítása magában az államon belül, és nem rajta kívül, ill. ellenére következik be. Ezen az úton a nemzetiségekhez tartozó honpolgárok etnikai szerveződése a községi társaságoktól kezdve a megyei körökön át egy országos nemzeti egyesületbe torkollhat, melynek alkotmányát, vezetőit, tevékenységi körét önmaguk határozzák meg. Ez a széles körű önkormányzat kiegészült az általános szavazati jogra alapított képviselőház és a megyék választottjaiból alakuló főrendi ház tervével.

Együtt vizsgálva Kossuth javaslatait kitűnik, hogy az ország belső föderalizálása a fenti alkotmányterv ismeretében nemcsak indokolatlan, de szükségtelen is. Horvátország és Szlavónia esetében, mivel „históriailag régóta különélő compact nemzetiségek” méltányolta az elszakadás gondolatát, de Erdélyt és a szerb Vajdaságnak nevezett osztrák koronatarományt a történelmi Magyarország szerves részeinek tekintette, ahol a különböző népek keverten élnek egymás mellett. Ezért az erdélyi románok és a délvidéki szerbek nemzeti érdekeinek védelme nem a föderáció révén biztosítható, hanem az alkotmánytervben előirányzott önkormányzati rendszer útján. Ehhez illeszkedett a szomszéd dunai államokkal kötendő véd- és dacsövetség eszméje, mely gondosan került a „a dunai konföderáció” nevet.

Kossuth 1851-es tervének újszerű vonása az volt, hogy egy a XX. században alkalmazott modern kisebbségi alapelveket fogalmazott meg: a népiségnek felekezetek mintájára történő kezelését. A magyar földön lakó különböző népek számára az egyházihoz hasonló

népközösségeket kell létrehozni, anélkül, hogy területi egységet alkotnának. Az ilyen „szociális nemzetiség” nem érinti az államot, s az állam sem őt.

Hasonló elképzelést vallott később Karl Renner is, aki Közép-Európa nemzetiségi problémáit az állami keretek megbolygatása nélkül kívánta megoldani. Csakhogy mindkét elképzelést keresztülhúzták az elementáris erővel felszínre törő államalakulási törekvések. Sőt, amint azt a későbbi események bizonyítják, már a nemzeti autonómiák föderációja sem bizonyult elégséges eszköznek a nyelvben, tradícióban, kultúrában egységes népeket politikailag is egységes államiságban tömörítő elképzelésekkel szemben.

Pedig Kossuth 1859-ben alaposan átdolgozta tervezetét, elsősorban az osztrák parlamenti háború által megcsillantott újabb szabadságharcos reményei miatt. Nem akarta, hogy a szabadságküzdelem lehetséges kitörésekor újra ellenszenvet tápláló nemzetiségiekbe ütközzön. Ennek érdekében kilátásba helyezte a Délvidék etnikai határok mentén való felosztását úgy, hogy a szerbek az egész terület helyett csak az általuk kompaktan lakott vidékekből alakítsák meg a Vajdaságot, mely olyan viszonyba lépne Magyarországgal, mint amelyet Horvátország ápol vele. Erdély vonatkozásában elismerte az ottani lakosság azon jogát, hogy népszavazáson döntsön a Magyarországgal fennálló unióról, s ha a többség az unió ellen nyilatkozna, akkor „mindazon országlati hatóság, mely 1848-ig a bécsi udvarnál volt, a magyar kormányra szállana.” Ezzel Erdély visszanyerné tartományi önállóságát. Személy szerint ugyan bőven elégségesnek tartotta az önkormányzatban és egyesülési jogban rejlő lehetőségeket, de kész volt alternatívák kínálatára is.

Irányinak írta, hogy hajlandó a horváthoz hasonló különállás jogát megadni Erdélynek és a szerbeknek, „ha másként velők meg nem alkudhatunk, de amelyre kényszerűséget bizon nagy nemzeti szerencsétlenségnek tartom”. Ennek ellenére 1862-ben megjelent a Dunai-konföderáció terve jóllehet fenti kitételeit egy külön megjelent kiegészítés tartalmazta.

Miután a francia és olasz szövetség ügye a villafrancai békével megghiúsult, az aldunai államok között létesítendő kapcsolatok felé fordult. 1851-ben kidolgozott nemzetiségi és alkotmányos nézeteit kiterjesztette az ország határain túlra egy új államszövetség berendezkedési alapjaként. Javaslatában ötvöződtek a Bălcescu és Ion Ghica által 1851-ben megfogalmazott elvek, melyek kiegészülve saját meglátásaival adták a dunai konföderációs terv végső változatát. Eszerint a szövetség tagállamai: Magyarország, Románia, Horvát- és Szlavónország, Szerbia, melyek közös ügyeit (kül-, had-, pénz- és vámügy) szövetségi parlamentben intézik. A szövetségi tanács és közös parlament felváltva ülészne Pesten, Bukarestben, Zágrábban és Belgrádban. Magyar területen pedig vármegyei többség szerint alakulna a német, szerb és román közigazgatás, míg Erdély lakói népszavazás útján mondhatnak véleményt arról, hogy Magyarországgal egyesülten, vagy mint külön államterület lépnek be a Dunai-konföderációba.

Kossuth e tervének elkészítésekor inkább tartotta szem előtt az osztrák majorság alóli felszabadulást, mint a rideg valóság mérlegelését. Optimisztikus képzelő tehetsége nem foglalkozott azzal, hogy mi lesz, ha megszabadulunk Ausztriától. A régi, megszokott és talán tágítható láncok helyett, nem kötjük-e le magunkat olyan törekvésekhez, melyekről akkor még nem lehetett tudni, hogy alkalmasak-e egy ilyen idealista szerződés komoly betartására.

Pedig a vele párhuzamosan készült román és szerb elképzelések nyomtatékosan figyelmeztettek: a politikai protektorság mögé bújt államembriók a teljes államiság felé igyekeznek.

Kossuth a magyar nemzetiség radikális védelmezője már 1879-ben időszerűtlenné nyilvánította a Dunai-konföderációt; igaz, nem a terv kivihetlensége miatt, hanem a magyar

belpolitika megváltozása miatt. Szerinte a konföderáció csak független Magyarországgal lett volna lehetséges, ám a kiegyezés bizonytalan ideig elnapolta a függetlenségi kérdés megoldását, mert Magyarország ismét Ausztriától függő állam lett.

A BELVEDERE MERIDIONALE KISKÖNYVTÁR

sorozatban megjelent és tervezett kiadványok:

1. Mátyás király emlékére – halálának 500. évfordulóján
Szerkesztette: Annus Gábor, Szegfű László. Megjelent: Szeged, 1990. 56 oldalon,
300 példányban. Elfogyott.
2. Széchenyi István – Emlékezés születésének 200. évfordulóján
(1991. október 16.) Szerk.: Annus Gábor, Szegfű László. Megjelent: Szeged, 1991.
36 oldalon, 300 példányban.
3. Emléklapok történelmünk utolsó fél századáról (1991-1992)
Szerk.: Annus Gábor, Szegfű László. Megjelent: Szeged, 1992. 48 oldalon, 300
példányban.
4. A tatárok kivonulásának 750. évfordulója (1992. április 27.)
Szerk.: Annus Gábor, Szegfű László. Megjelent: Szeged, 1992. 52 oldalon, 300
példányban.
5. Kossuth Lajos születésének 190. évfordulója (1992. november 25.)
Szerk.: Nagy Tamás. Megjelent: Szeged, 1994. 750 példányban.
6. Helytörténeti konferencia Eperjessy Kálmán születésének 100. évfordulóján
(1993. február 10.)
Szerk.: Jancsák Csaba, Nagy Tamás, Szegfű László. Sajtó alatt.
7. „Nem búcsúzom...” Emlékkönyv Benda Kálmán tiszteletére (1993. december 7.)
Szerk.: Szegfű László és Nagy Tamás. Megjelent: Generalia, Szeged, 1994, 100
oldalon, 250 példányban.

A Belvedere Meridionale Kiskönyvtár sorozatában a JGyTF Történettudományi Tanszékén megrendezett emlékülések előadásait publikáljuk. A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a tanszék címén: Szeged, Hattyas sor 10., 6723